

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Мамонова Валентина Василівна,

д. держ. упр., проф.,

професор кафедри регіонального розвитку та місцевого самоврядування,

Харківський регіональний інститут державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України,

м. Харків

ORCID 0000-0002-0219-3884;

Пуль Світлана Сергіївна,

аспірантка кафедри регіонального розвитку та місцевого самоврядування,

Харківський регіональний інститут державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України,

м. Харків

ORCID 0000-0003-2114-9747

УДК 352: 37.014.531

doi: 10.34213/tp.20.04.14

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Проаналізовано нормативно-правове забезпечення державного управління у сфері загальної середньої освіти. Встановлено, що у зв'язку з проведенням реформи територіальної організації влади та реформою освіти більшість повноважень у процесі управління закладами загальної середньої освіти передано у відання органів місцевого самоврядування. Розроблено пропозиції щодо законодавчого розмежування повноважень органів місцевого самоврядування різних рівнів та органів виконавчої влади у процесі управління закладами загальної середньої освіти.

Ключові слова: державна політика у сфері освіти, реформування, органи місцевого самоврядування, секторальна децентралізація.

Постановка проблеми. Уряд України у квітні 2014 р. схвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Одним із завдань зазначеної Концепції було досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації. Із набуттям чинності законами України “Про освіту” (2017 р.) та “Про повну загальну середню освіту” (2020 р.) децентралізацію повноважень органів влади було закріплено й у сфері державного управління середньою освітою, а саме: до повноважень органів місцевого самоврядування віднесено функції щодо управління закладами загальної середньої освіти.

Водночас схвалення влітку 2020 р. законодавчих актів, якими закріплено оновлений базовий та субрегіональний рівні адміністративно-територіального

устрою України (утворення 1 469 спроможних територіальних громад та 136 районів) зробили актуальними питання розмежування повноважень органів влади різних рівнів у процесі управління закладами середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням реформування державного управління освітою присвячено праці вітчизняних науковців: В. Бесчастного, А. Березівської, А. Гриневич, Д. Дзвінчука, Ю. Конаржевського, В. Кременя, С. Крисюка, І. Лопушинського, В. Лугового, Т. Лукіної, В. Маслова, Н. Протасової та ін. Свій доробок у зазначену проблематику внесли й закордонні вчені: Е. Адамчик, Б. Вульфсон, Я. Генсіцький, В. Мархлевські, А. Тоффлер, А. Яновський та ін. Питанням децентралізації (деконцентрації, деволюції, делегування) присвячено наукові дослідження В. Авер'янова, Г. Атаманчука, М. Братковського, І. Грицяка, Н. Нижник, С. Романюка та ін. Незважаючи на значну кількість досліджень та публікацій, невирішеними є питання законодавчого розмежування повноважень органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади щодо управління закладами середньої освіти в контексті змін в адміністративно-територіальному устрої України.

Метою статті є розроблення пропозицій стосовно розмежування повноважень органів влади з управління закладами середньої освіти на підставі аналізу нормативно-правових засад діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, децентралізація управління в державі є складним процесом, що реалізується поетапно за різними концепціями, основними з яких є політична (або демократична); адміністративна; економічна (через приватизацію та дерегулювання); фінансова (чітке закріплення джерел надходжень або трансфертів з державного бюджету за місцевими бюджетами, адекватних завданням органів місцевого самоврядування) [3]. Серед форм упровадження децентралізації найбільш розповсюдженими в європейських країнах є деконцентрація, деволюція, делегування [11]. В Україні децентралізація, що здійснюється з 2014 р., розпочалася за концепцією демократичної децентралізації, а саме: реформування місцевого самоврядування шляхом формування об'єднаних територіальних громад, передача широкої частини повноважень та відповідальності від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування, а також ресурсів, необхідних для здійснення їх (тобто на засадах моделі деволюції). Наступним етапом стало упровадження секторальної децентралізації у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та ін. Зокрема, органи місцевого самоврядування (перш за все в об'єднаних територіальних громадах) уже отримали значні повноваження у сфері освіти щодо управління закладами загальної середньої освіти на своїх територіях. Подальший процес передачі повноважень у системі надання освітніх послуг набув нового змісту у зв'язку з визначенням Кабінетом Міністрів України адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад по областях (червень 2020 р.) та законодавчими змінами субрегіонального рівня адміністративно-територіального устрою України (липень 2020 р.).

Отже, саме освіта є передумовою існування та розвитку людини і громадянина. Розвиток суспільства, його інтелектуальний, економічний та культурний потенціал залежать від можливостей освітньої сфери адекватно відповідати на виклики, що виникають у сучасному світі. Українська Конституція закріплює обов'язковість отримання повної загальної середньої освіти.

Якість надання освітніх послуг залежить, зокрема, і від ефективності системи публічного управління освітою. Вітчизняні дослідники визначають дер-

жавне управління освітою як особливий вид професійної діяльності, суттю якої є цілеспрямована діяльність щодо створення соціально-прогностичних, організаційних, правових, кадрових, педагогічних, матеріально-фінансових та інших умов, необхідних для оптимального функціонування й розвитку галузі, реалізації її мети, переходу до якісно нового стану [2].

Зі свого боку, державне управління загальною середньою освітою, як правило, розглядається як діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації державної освітньої політики.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. передбачає необхідність оптимізації органів управління освітою, децентралізації управління в цій сфері, перерозподіл функцій і повноважень між центральними та місцевими органами управління освітою [8].

Питання цілісності нормативно-правового забезпечення реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, яке було розпочато у 2014 р., породило масу проблем, що їх мусять вирішувати органи державного управління у сфері освіти та освітні заклади, і причини тут різні. Спробуємо їх окреслити.

Заклади загальної середньої освіти можуть бути державними, комунальними, приватними або корпоративними – залежно від форми власності. Тобто вони мають різних засновників, утворюються в різних організаційно-правових формах, керуються різними органами та фінансуються з різних джерел. Проте частка приватних закладів загальної середньої освіти є надзвичайно малою – наприклад, у Харківській області вона не перевищує 3 % (станом на 1 вересня 2019 р.) [4].

Система державного управління освітою (загальною середньою освітою) регламентована ст. 62–70 Закону України “Про освіту” та ст. 53–57 Закону України “Про повну загальну середню освіту”. Відповідно до ст. 53 другого із названих законів, управління у сфері загальної середньої освіти здійснюється: Кабінетом Міністрів України, Міністерством освіти і науки України, Державною службою якості освіти, центральними органами виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають заклади освіти, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування [7].

При цьому згідно з вищезазначеними нормативно-правовими актами до різних органів управління віднесено різні функції, зокрема:

– Кабінет Міністрів України – вживає заходів щодо забезпечення конституційного права кожної особи на освіту, проводить державну політику у сфері освіти, затверджує стратегію розвитку освіти України тощо;

– Міністерство освіти і науки України – забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері освіти і науки, розробляє стратегію розвитку освіти та інші стратегічні документи, затверджує стандарти освіти, розподіляє освітню субвенцію та державне фінансування середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти, здійснює ліцензування освітньої діяльності, виконує інші повноваження, визначені законом;

– Державна служба якості освіти – проводить інституційний аудит закладів освіти та моніторинг якості освітньої діяльності та якості освіти, виконує інші повноваження, визначені законом;

– центральні органи виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають заклади освіти, – беруть участь у реалізації державної політики у сфері освіти, здійснюють аналіз, моніторинг якості освітньої діяльності закладів

освіти, що перебувають у сфері їхнього управління, та розподіляють між ними державне фінансування, виконують інші повноваження, визначені законом; – Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації – здійснюють повноваження у сфері загальної середньої освіти, що визначені Законом України “Про повну загальну середню освіту” та Законом України “Про освіту”, а також інші повноваження відповідно до Конституції України, Конституції Автономної Республіки Крим, законів України “Про місцеві державні адміністрації”, “Про місцеве самоврядування в Україні” та інших законодавчих актів.

У червні 2020 р. на завершальному етапі затвердження адміністративно-територіального устрою базового та субрегіонального рівнів Міністерством розвитку громад та територій України розроблені проекти законів України “Про місцеві державні адміністрації” та “Про місцеве самоврядування в Україні”, які, серед іншого, мають вирішити питання розмежування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, у т. ч. й у сфері державного управління загальною середньою освітою [1].

У площині нормативно-правового забезпечення здійснення державного управління у сфері загальної середньої освіти в умовах реформування територіальної організації влади в Україні лежить одна із невирішених проблем, зумовлена тонкощами реформування.

Засновниками закладів загальної середньої освіти, що територіально знаходяться в населених пунктах, окрім міст обласного значення та об'єднаних територіальних громад, утворених за Законом України “Про добровільне об'єднання територіальних громад”, здебільшого є районні ради, а управління такими закладами делеговано відповідним районним державним адміністраціям. Наприклад, у Харківській області станом на 1 вересня 2019 р. таких закладів загальної середньої освіти було 365 із 740 (тобто майже половина) [4].

У зв'язку зі зменшенням кількості адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального рівня (районів), після проведення перших виборів до районних рад, що відбулися 25 жовтня 2020 р., сформовано депутатський склад 119 районних рад (у т. ч. в Харківській області – сім районних рад), а повноваження депутатів районних рад у ліквідованих районах припиняються в день набуття повноважень депутатів районних рад, обраних на перших виборах до районних рад районів, утворених відповідно до Постанови Верховної Ради України від 17 липня 2020 р. № 807- IX.

Тобто припиняють свою діяльність засновники майже половини закладів загальної середньої освіти Харківської області, аналогічна ситуація виникає і з органами управління зазначених закладів (кількість районних державних адміністрацій має бути зменшено відповідно до кількості нових районів).

Крім того, чинні на 1 листопада 2020 р. редакції законів України “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про місцеві державні адміністрації”, “Про повну загальну середню освіту” також не відбивають змін, що відбулись у територіальній організації влади внаслідок реформи децентралізації.

Зокрема, ст. 18 Закону України “Про місцеві державні адміністрації” передбачає, що місцева державна адміністрація здійснює фінансування підприємств, установ та організацій освіти, переданих у встановленому законом порядку в управління місцевій державній адміністрації вищими органами державної та виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад [6].

Крім того, ст. 22 вищезазначеного Закону встановлює, що місцева державна адміністрація вживає заходів до збереження мережі закладів освіти [6]. Проте Законом України “Про освіту” і Законом України “Про повну загальну середню освіту” повноваження щодо розвитку мережі закладів загальної середньої освіти віднесено до відання органів місцевого самоврядування (початкові школи та гімназії – сільські, селищні, міські, районні ради; ліцеї – міські (з населенням понад 50 тис.) та обласні ради).

З метою розмежування та внормування повноважень органів місцевого самоврядування різних рівнів та органів виконавчої влади у процесі управління закладами загальної середньої освіти пропонується таке:

1. Законодавчо визначити механізми подальшого функціонування закладів загальної середньої освіти, засновниками яких були районні ради, що ліквідовані внаслідок набрання чинності Постановою Верховної Ради України від 17 липня 2020 р. № 807- IX.

Проектом Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування окремих питань діяльності та організації органів державної влади, органів місцевого самоврядування у зв’язку з утворенням (ліквідацією) районів”, що зареєстрований у Верховній Раді України 15 червня 2020 р. за № 3651, передбачається, що районні ради, обрані на перших місцевих виборах, із дня набуття ними повноважень є правонаступниками всього майна, прав та обов’язків районних рад, які представляли спільні інтереси територіальних громад, території яких було включено до складу відповідного району, утвореного Верховною Радою України [9]. Для районних рад, депутатів яких обрано на перших виборах 25 жовтня 2020 р., законодавець пропонує встановити термін до 1 липня 2021 р., коли орган місцевого самоврядування районного рівня зобов’язаний передати до комунальної власності територіальних громад окремі об’єкти спільної власності територіальних громад, які знаходяться на території територіальних громад (у т. ч. це стосується й закладів загальної середньої освіти), проте проектом Закону України “Про державний бюджет на 2021 рік”, який було зареєстровано у Верховній Раді України 14 вересня 2020 р. за № 4000, передбачено надання освітньої субвенції бюджетам територіальних громад, перші вибори в яких відбулися 25 жовтня 2020 р. [10]. Тобто освітня субвенція, що спрямовується на оплату праці педагогічних працівників (із нарахуваннями), з 1 січня 2021 р. надходитиме безпосередньо до бюджетів органів місцевого самоврядування базового рівня, а не до районних бюджетів, як це було раніше.

Аналогічні за суттю положення містяться й у прийнятому Верховною Радою України 17 вересня 2020 р. проекті Закону України “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо приведення у відповідність положень бюджетного законодавства у зв’язку із завершенням адміністративно-територіальної реформи” [5].

Таким чином, законодавець визначив, що у 2021 р. фінансування (через освітню субвенцію) закладів загальної середньої освіти (початкові школи, гімназії, ліцеї) буде здійснюватись органами місцевого самоврядування базового рівня, а відповідне майно закладів загальної середньої освіти, як правило, ще не буде передано до комунальної власності територіальних громад.

Враховуючи зазначене, доцільно якнайшвидше законодавчо закріпити питання правонаступництва у сфері володіння майном закладів загальної середньої освіти та збільшити граничні строки передачі цього майна до комунальної власності територіальних громад, як мінімум до 1 вересня 2021 р.,

з розробленням відповідних методичних рекомендацій (питання інвентаризації та прийняття рішень щодо передачі земельних ділянок, приміщень, авто-транспорту).

2. Так само з метою більш продуктивної діяльності органів управління у сфері освіти необхідно внести зміни до законів України “Про місцеві державні адміністрації”, “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про повну загальну середню освіту”, у яких передбачити такі положення:

– віднести до повноважень органів місцевого самоврядування (засновників закладів загальної середньої освіти) питання організації обліку дітей шкільного та дошкільного віку (наразі Законом України “Про повну загальну середню освіту” зазначені повноваження щодо сфери діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування дублюються);

– віднести до повноважень сільських та селищних рад питання формування мережі початкової та базової середньої освіти та реорганізації їх (наразі ці повноваження згідно із Законом України “Про освіту” віднесено до відання районних та міських рад);

– віднести до повноважень сільських та селищних рад питання підвезення учнів і педагогічних працівників до закладів початкової та базової середньої освіти і у зворотному напрямку (наразі ці повноваження згідно із Законом України “Про освіту” віднесено до відання районних та міських рад).

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведене дослідження нормативно-правових засад державного управління закладами загальної середньої освіти в сучасних умовах свідчить, що секторальне законодавство, у т. ч. й освітнє, не завжди “встигає” за змінами, що відбуваються внаслідок реформування територіальної організації влади в Україні.

У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність на законодавчому рівні визначити механізми подальшого функціонування закладів загальної середньої освіти, засновниками яких були районні ради, що будуть ліквідовані внаслідок зменшення кількості адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального рівня; встановити граничні строки передачі майна (земельні ділянки, приміщення, автотранспорт) закладів середньої освіти, що перебували у спільній власності територіальних громад районів, до комунальної власності територіальних громад у строк до 1 вересня 2021 р.; розмежувати повноваження органів місцевого самоврядування різних рівнів та місцевих органів виконавчої влади в питаннях обліку дітей шкільного та дошкільного віку, підвезення учнів і педагогічних працівників до закладів освіти, формування мережі початкової та базової середньої освіти шляхом внесення змін до законів України “Про освіту”, “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про місцеві державні адміністрації”.

Список використаних джерел

1. Децентралізація йде за планом: публікація важливих законопроектів для попереднього обговорення. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12561> (дата звернення: 03.10.2020).
2. Крисюк С. В. Державне управління освітою : навч. посіб. для слухачів, асп., докторантів спец. “Державне управління освітою”. Київ : НАДУ, 2009. 220 с.
3. Мамонова В. В. Реформування місцевого самоврядування та територіальний устрій: виклики сьогодення. *Місьцеве самоврядування: сучасні тенденції розвитку : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Київ, 3 груд. 2018 р. – 14 січ. 2019 р.). Київ : РВВ НУБІП України, 2019. С. 18–20.

4. Мережа закладів загальної середньої освіти. URL: dniokh.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%9C%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%96%D0%90-%D0%97%D0%97%D0%A1%D0%9E-2019_2020-%D0%BD.%D1%80.xls (дата звернення: 03.10.2020).

5. Прийнято Закон “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо приведення у відповідність положень бюджетного законодавства у зв’язку із завершенням адміністративно-територіальної реформи”. 17.09.2020. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/197646.html>.

6. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 586-XIV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (дата звернення 03.10.2020).

7. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січ. 2020 р. № 463-IX (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 03.10.2020).

8. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. : Указ Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013/> (дата звернення: 03.10.2020).

9. Проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування окремих питань діяльності та організації органів державної влади, органів місцевого самоврядування у зв’язку з утворенням (ліквідацією) районів. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69133 (дата звернення: 08.10.2020).

10. Проєкт Закону про Державний бюджет України на 2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69938 (дата звернення: 08.10.2020).

11. Романюк С. А. Децентралізація: теорія та практика застосування : монографія. Київ : НАДУ, 2018. 216 с.

Mamonova V. V.,

*Doctor of Public Administration, Professor, Professor of Regional Development and Local Government Department, KRI NAPA, Kharkiv
ORCID 0000-0002-0219-3884;*

Pul S. S.,

*Postgraduate Student of the Regional Development and Local Government Department,
KRI NAPA, Kharkiv
ORCID ID 0000-0003-2114-9747*

REGULATORY PRINCIPLES PUBLIC ADMINISTRATION OF SECONDARY EDUCATION IN MODERN CONDITIONS

The authors analyzes regulatory principles public administration of secondary education in modern conditions. It is found that in relation reform of the territorial organization of power and the reform of education most of the powers in the process of managing general secondary education institutions are transferred to local governments. The founders of general secondary education institutions located in settlements, except for cities of regional significance and united territorial communities formed under the Law of Ukraine “On Voluntary Association of Territorial Communities”, are mostly district councils, and the management of such institutions is delegated to the relevant district state administrations. Due to the decrease in the number of administrative-territorial units of the subregional level (districts) the founders of almost half of the institutions of general secondary education of the Kharkiv region cease their activity, a similar situation arises with the governing bodies of these institutions. The Laws of Ukraine “On Local Self-Government in Ukraine”, “On Local State Administrations”, “On complete general secondary education” do not fully reflect the changes in the management of secondary education that have occurred as a result reform of the territorial organization of power.

Recommended the measures to legislative regulation of the powers of local governments at various levels and executive bodies in the management of general secondary education institutions: 1) legislatively determine the mechanisms of further functioning of general secondary education institutions, the founders of which were district councils, which were liquidated as a result of the entry into force of the resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of July 17, 2020 № 807-IX; 2) formed proposals for laws about organization of registration of school and preschool children; formation of a network of primary and basic secondary education and their reorganization; transportation of students to primary and basic secondary education, etc.

Keywords: public administration of secondary education, reforming, local government, sectoral decentralization.

References

1. Detsentralizatsiia jde za planom: publikatsiia vazhlyvykh zakonoproektiv dlia poperednoho obhovorennia URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12561> [in Ukrainian].
2. Krysiuk, S.V. (2009). Derzhavne upravlinnia osvitoiu [Public Administration of Education]. Kyiv: NADU, 2009 [in Ukrainian].
3. Mamonova, V.V. (2019) Reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnyi ustrii: vyklyky sohoddennia. *Mistseve samovriaduvannia: suchasni tendentsii rozvytku. Local self-government: current trends, 3 hrudnia 2018 r. – 14 sichnia 2019 r., 18–20*. Kyiv: RVV NUBiP Ukrainy [in Ukrainian].
4. Merezha zakladiv zahalnoi serednoi osvity. URL: dniokh.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%9C%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%96%D0%90-%D0%97%D0%97%D0%A1%D0%9E-2019_2020-%D0%BD%D1%80.xls [in Ukrainian].
5. Pryjniato Zakon "Pro vnesennia zmin do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy schodo pryvedennia u vidpovidnist polozhen biudzhethnoho zakonodavstva u zviazku iz zavershenniam administratyvno-terytorial'noi reformy". 17.09.2020. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/197646.html> [in Ukrainian].
6. Pro mistsevi derzhavni administratsii: Zakon Ukrainy vid 9 kvitnia 1999 r. № 586-XIV (iz zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.
7. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2020 r. № 463-IX (iz zminamy). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>.
8. Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 chervnia 2013 r. № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013/>.
9. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy schodo vporiadkuvannia okremykh pytan diialnosti ta orhanizatsii orhaniv derzhavnoi vlady, orhaniv mistsevoho samovriaduvannia u zviazku z utvorenniam (likvidatsiieiu) rajoniv URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69133 [in Ukrainian].
10. Proekt Zakonu pro Derzhavnyj biudzheth Ukrainy na 2021 rik URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69938 [in Ukrainian].
11. Romaniuk, S.A. (2018). Detsentralizatsiia: teoriia ta praktyka zastosuvannia [Decentralization: theory and practice of application]. Kyiv: NADU [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 15.11.2020 р.